

Окончателен вариант,
8 януари 2003 г.

Съвет на Европа
Програми за сътрудничество за укрепване върховенството на закона

Международен семинар на тема

**« РОЛЯ, ОРГАНИЗАЦИЯ, СТАТУТ
И ОБУЧЕНИЕ НА СЪДЕБНИТЕ ИЗПЪЛНИТЕЛИ »**

Варна, България
19 и 20 септември 2002 г.

В рамките на програмите за сътрудничество за укрепване на върховенството на закона, Съветът на Европа организира международен семинар на тема съдебните изпълнители (т.е. “изпълнителните агенти”) в процеса на изпълнение на съдебни решения по граждански и търговски дела. Семинарът се проведе в гр. Варна, България, на 19 и 20 септември 2002 г.

Семинарът събра на едно място представители на няколко европейски държави, в частност, от Централна и Източна Европа, за обсъждане на редица важни и актуални въпроси за съдебните изпълнители в Европа, по-специално по отношение на ефективността на тяхната работа, институционалната им роля и статут, събирането и достъпа до информация, търговете, връчването на документи и обучението на съдебните изпълнители.

Състоя се ползотворен обмен на информация и опит, който завърши с приемането на тук приложените Заключения на участниците. Особено важно е да се подчертае, че имаше общ консенсус по предложението на българското Министерство на правосъдието за създаване на Европейски център за обучение по въпросите на съдебното изпълнение.

Тази информационна брошура е един полезен справочник за съвременното мислене и тенденции при съдебните изпълнители и в изпълнителния процес в Европа.

Съдържание

Заключения, приети от участниците на семинара	стр. 3
Преглед на ролята на съдебния изпълнител за правилното и ефективно функциониране на съдебната система, с акцент върху проблемите, пред които са изправени страните в преход <i>Алан Узелач, професор, Хърватска</i>	стр. 6
Европейски тенденции при връчването на документи и ефективност на връчването на документи от съдебни пристави в изпълнителния процес <i>Матию Шардон, съдебен пристав, Франция</i>	стр. 19
Проблеми на модернизацията и фрагментацията на изпълнителния процес, с които се сблъскват в Англия и Уелс <i>Джон Марстон, шериф (съдебен пристав), Великобритания</i>	стр. 28
Подобряване на събирането и достъпа до информация, отнасяща се до изпълнителния процес в Дания, Финландия, Исландия, Норвегия и Швеция <i>Франк Валтерсон, заместник-директор, Министерство на финансите, Швеция</i>	стр. 30
Продажба на търг на имуществото на длъжника във Великобритания <i>Джон Марстон, шериф (съдебен пристав), Великобритания</i>	стр. 40
Най-добри примери от изпълнителната практика във Великобритания – повишаване ефективността на изпълнителния процес <i>Джон Марстон, шериф (съдебен пристав), Великобритания</i>	стр. 43
Колко важен е статутът на професията на съдебния пристав и защо расте тенденцията към либерализация на професията? <i>Матию Шардон, съдебен пристав, Франция</i>	стр. 44
Програма	стр. 50
Списък на участниците.....	стр. 53

Заклучения, приети от участниците

Изпълнението на съдебното решение представлява неразделна част от фундаменталното човешко право на справедлив съдебен процес в рамките на разумен срок, в съответствие с чл. 6 на Европейската конвенция за правата на човека и чл. 13 от Конвенцията, който прогласява правото на ефективна съдебна защита.

Държавите са длъжни да гарантират на всички лица, получили окончателно и ползващо се с обвързваща сила съдебно решение, правото това решение да бъде изпълнено. Неизпълнението на решението следователно прави това право недействително и фиктивно и е в ущърб на една от страните.

Участниците напълно подкрепят Резолюция № 3 на 24-та Конференция на европейските министри на правосъдието за “Изпълнение на съдебните решения в съответствие с европейските стандарти”, проведена в Москва на 4-5 октомври 2001 г., по време на която беше прието, че “правилното, ефективно и ефикасно изпълнение на съдебните решения е от най-важно значение за държавите, за да могат те да създадат, укрепят и развият силна и уважавана съдебна система”.

В светлината на дискусиите по време на семинара, участниците в семинара на Съвета на Европа приеха, че е необходимо да се възприемат следните общи позиции и стандарти, отнасящи се до изпълнителните агенти (съдия-изпълнителите), за да могат техните държави да подобрят изпълнението на съдебните решения по граждански и търговски дела.

Роля на изпълнителните агенти (съдия-изпълнителите)

1. Независимо от техния институционален статут или положение, “изпълнителните агенти” обхващат всички лица, които отговарят за осъществяването на изпълнителния процес (например, пристави, съдия-изпълнители, шерифи, съдебни изпълнители и съдебни служители).
2. Ролята, организацията, статутът и обучението на изпълнителните агенти трябва да бъдат определени в отделни закони и/или разпоредби, за да може да се придаде възможно най-голяма сигурност и прозрачност на изпълнителния процес. Като допълнителна мярка, изпълнителните агенти трябва да бъдат обвързани и от етични и професионални стандарти.
3. Изпълнителните агенти трябва да бъдат неутрални при своите взаимодействия със страните по изпълнителната процедура, като по всяко време подлежат на съдебен контрол от страна на съдилищата.
4. Правомощията и отговорностите на изпълнителните агенти трябва да бъдат ясно определени и отграничени от тези на съдията и страните по изпълнителната процедура (т.е. вискател, ответник и трети страни).
5. В светлината на гореизложеното, държавите биха могли да приемат наредби, с които да се дадат по-широки пълномощия на изпълнителните агенти, за да може изпълнителният процес да се осъществява по възможно най-ефективния начин. В тази насока за държавите би било полезно да предприемат следните мерки:
 - а) прехвърляне на компетенцията за изпълнение на определени задачи, които в момента се извършват от съдията, на изпълнителните агенти (за да могат съдиите да имат повече време да се съсредоточат върху взимане на решение по делата);

б) предвиждане на по-подходящи и ефективни начини за връчване на документите;

в) преценка и, в зависимост от конкретния случай, въвеждане и укрепване на:

- правото на изпълнителните агенти да имат безплатен, незабавен и безпрепятствен достъп до необходимата информация за ответника (длъжника) (напр.: информация, съхранявана от банки, фирмени регистри, поземлени и данъчни регистри и регистри за МПС);

- правото на изпълнителните агенти да предприемат принудителни мерки с оглед възпиране и предотвратяване на злоупотребите с изпълнителния процес, включително налагане на финансови санкции при закъсняло плащане и замразяване на активите на ответника (длъжника), за да не могат те да бъдат прехвърлени, като това се отнася за периода след издаване на съдебното решение;

- правото на изпълнителните агенти да извършват продажби на търг по един гъвкав и прозрачен начин с цел продажба активите на ответника (длъжника) на възможно най-високата цена в рамките на най-кратък период от време;

г) ревизиране на изпълнителния процес с цел избягване на ненужното усложняване или дублиране (напр. случаите на злоупотреба с правото на обжалване с цел забавяне на процедурата, неколкочатните оценки на активите).

Организация на изпълнителните агенти (съдия-изпълнителите)

6. Държавите би трябвало да обмислят въпроса дали изпълнителните агенти трябва да се управляват и организират централно или не би било по-ефективно за тях да се разтоварят от някои задължения. Най-малкото, изпълнителните агенти трябва да получат достатъчна степен на автономност при организиране на тяхната работа, което между впрочем би способствало за повишаване на тяхната мотивация.
7. Организацията на работата на изпълнителните агенти трябва да включва начини за подобряване на ефективността при издирване на ответниците (длъжниците) и техните активи. В своята професия изпълнителните агенти трябва да полагат всички усилия за да получат достъп до необходимите електронни и други регистри на активи и да подпомогнат създаването на бази данни за съдебно-изпълнителната система. В тази връзка беше отбелязан постигнатият от скандинавските страни напредък в тези области.
8. Като част от цялостното усъвършенстване на изпълнителния процес, би било полезно да се проведат консултации с изпълнителните агенти (напр. по начин, подобен на проучването, наскоро проведено от Министерство на правосъдието на България), за да се укрепят отношенията между представителите на тази професия и държавата. В този процес би било добре изпълнителните агенти да създадат свои собствени национални съюзи с цел укрепване на техните позиции и постигане на по-добър диалог.

Статут на изпълнителните агенти (съдия-изпълнителите)

9. Изпълнителните агенти трябва да бъдат лица, упълномощени от държавата или закона да осъществяват изпълнителния процес.

10. За да потвърдят своята политическа воля за усъвършенстване и укрепване на изпълнителния процес, държавите трябва да гарантират наличието на адекватно финансиране за изпълнителните дейности. За тази цел, изпълнителните агенти трябва да получават адекватно заплащане чрез система от тарифи и хонорари и да разполагат с подходящите работни условия и ресурси (напр. помещения, автомобили, телефони и др.), които са им необходими, за да осъществят изпълнителния процес по възможно най-ефективния начин.
11. Статутът на изпълнителните агенти е различен в различните страни, като няма един определен статут, който да е предпочитан пред другите, макар че съществува една обща тенденция в европейските страни към либерализиране на тази професия. При определяне на статута на изпълнителните агенти държавите биха могли да помислят дали някои услуги, които в момента се извършват от държавни служители, не биха могли да бъдат прехвърлени на други лица.
12. Изпълнителните агенти трябва да се отчитат за своите действия и да носят отговорност по дисциплинарни, граждански и/или наказателни производства в случай на злоупотреба със своето положение.
13. Независимо от това какъв е институционалният и организационен статут на изпълнителните агенти, важно е качеството на тяхната работа и, в крайна сметка, способността им да бъдат мотивирани и това да бъдат добри професионалисти. А това предполага редовна преоценка на тяхната работа, условия на труд, възнаграждение и обучение.

Обучение на изпълнителните агенти (съдия-изпълнителите)

14. Изпълнителните агенти трябва да бъдат добре образовани и обучени в областта на изпълнителните практики и процедури.
15. Обучението на изпълнителните агенти е от жизненоважно значение за цялостната ефикасност и ефективност на съдебно-изпълнителната система. Изпълнителните агенти, които получават редовно обучение в съответствие с добре структурирани цели, представляват по-мотивирани и динамични професионалисти. Инвестициите в тях са инвестиции в изпълнителния процес и в укрепване на върховенството на закона.
16. Приветстваме българското предложение за развитие и създаване на Европейски център за обучение по съдебно-изпълнителни въпроси. Такъв център ще осигури въвеждането на динамичен международен подход при обмяната на опит и при усъвършенстване качеството на обучението в Европа.

Действия след семинара

В светлината на гореизложеното, желателно е Съветът на Европа да продължи доброто си сътрудничество с представените държави, като им предостави своя опит чрез подобни международни, а също и двустранни семинари, писмени експертизи и практическо ръководство от страна на своите експерти. За тази цел приканваме Съвета на Европа да подкрепи предложението за създаване на Европейски център за обучение по съдебно-изпълнителни въпроси.

Преглед на ролята на съдебния изпълнител за правилното и ефективно функциониране на съдебната система, с акцент върху проблемите, пред които са изправени страните в преход

Алан Узелач, професор, Хърватска

Увод

Надлежното и бързо изпълнение на съдебните решения, и на другите решения, които се считат подлежащи на непосредствено изпълнение във всяка национална съдебна система, днес се признава за въпрос от най-важно значение за укрепване на върховенството на закона. Сега можем да си припомним старата латинска поговорка *ubi ius, ibi remedium* – няма право без ефективна съдебна защита.

През последно време древната истина за изпълнителния процес се възпроизвежда в многобройните национални и международни закони. Причината за това частично можем да открием в нарастващите проблеми, пред които са изправени множество национални съдебни системи във връзка с обезпечаване на ефективна защита на правата на своите граждани в разумни срокове. Европейският съд по правата на човека, започвайки от делото *“Хорнсби срещу Гърция”* от 1997 г., признава, че изпълнението на съдебното решение представлява неразделна част от фундаменталното човешко право на справедлив съдебен процес в рамките на разумен срок, в съответствие с чл. 6 на Европейската конвенция за правата на човека.¹ Важността на този въпрос отново бе подчертана на 24-та Конференция на европейските министри на правосъдието на тема *“Изпълнение на съдебните решения в съответствие с европейските стандарти”*, проведена в Москва на 4-5 октомври 2001 г., по време на която беше прието, че *“правилното, ефективно и ефикасно изпълнение на съдебните решения е от най-важно значение за държавите, за да могат те да създадат, укрепят и развият силна и уважавана съдебна система”*.²

Защо изпълнителният процес играе такава централна роля? Повтаряйки аргументите на Европейския съд, можем да заявим, че неправилното изпълнение води до ситуация, при която, независимо колко твърдо са обявени от закона и колко недвусмислено са определени от съда, правата и задълженията на гражданите на практика стават недействителни и фиктивни. Гражданите имат нужда от *“действено правосъдие”*, а не от *“правосъдие на книга”*. Без окончателната реализация на съдебните решения и други изпълнителни документи гражданите могат да изгубят уважението си към системата на правосъдието и доверието си към държавните институции. Практиката в много страни в преход също е показала, че недоверието към държавата и към нейната система на правораздаване води към *“алтернативни начини”* на изпълнение (т.е. към поява на нежелателните форми на *“частното правосъдие”*). Когато гражданите започват да вземат правосъдието в свои ръце, това неизбежно поражда нова несправедливост и завършва с разрушаване на правни, социални и политически институции. Подобно положение е много далече от идеала за модерни демокрации както по отношение на стабилността на обществения ред, така и по отношение на върховенството на закона.

По всички тези причини, ролята на всички лица, заети в публичния процес на изпълнение на съдебните решения и другите актове едва ли може да бъде надценена. За съжаление, в

¹ Същият подход впоследствие отново бе приложен по делата *“Естима Жорже срещу Португалия”* (1998 г.), *“Имобилиаре Сафи срещу Италия”* (1999 г.) и *“Георгиадис срещу Гърция”* (2000 г.).

² Резолюция № 3 на 24-та Конференция на европейските министри на правосъдието.

редица системи изпълнителните агенти (съдебните пристави, шерифите, съдебните служители) не се ползват с вниманието, което напълно заслужават и както на теория, така и на практика, живеят встрани от “сериозните” юридически дискусии. В този доклад ще се опитаме да направим едно сериозно въведение по редица иначе слабо изследвани въпроси, касаещи всички лица, които отговарят за осъществяването на изпълнителния процес. Освен това, специално внимание ще бъде отделено на проблемите, пред които са изправени страните в преход, тъй като често именно те принадлежат към страните, изпитващи най-остър проблем по отношение на бързината, ефективността и адекватността на изпълнителните процедури.

Съдебни пристави – проблем при дефинирането

Трудно е да се говори за всички лица, работещи в изпълнителните служби, като се използва само едно единствено понятие. Практиката на съдебното изпълнение в различните страни е толкова разнообразна, че е почти невъзможно да се намери обща основа за разбиране. Дори самото понятие *съдебен пристав* може да бъде спорно, като се започне от проблема с превеждането му на различни европейски езици.

Лица, обозначаващи като “съдебни пристави”, независимо от значението, което се придава на този термин, на практика също играят твърде различни роли и се проявяват в доста различни форми. Типичен пример за подобни различия може да се приведе с оценката на общественото положение и уважението, с което се ползват лицата, наричани “съдебни пристави” в различни правови системи. Без да предреждаме точните резултати от едно такова възможно проучване, със сигурност можем да заявим, че някои системи считат професията на съдебния пристав за много желана, уважавана и привлекателна длъжност в рамките на конкретната правова система, докато в други системи тя се асоциира с тежка, отблъскваща и слабо платена работа.

В последните системи, съдебният пристав се счита почти за “парий на правния ред” – като “лице, чиято професия и навици на живот включват такава мръсна дейност”³, каквато е изчистването на нечистите ситуации, при които длъжниците не искат (или не могат) да изпълнят задълженията си.

По такъв начин, терминът “съдебен пристав” може да обхване доста различни групи хора, различаващи се по образование, знания, умения и правомощия. Такива съдебни пристави в различните юрисдикции варират от служители от ниско ниво до изявени професионалисти, от нискоквалифициран помощен персонал до отлични специалисти с най-висок образователен и професионален ценз. За да се разбере сложността на въпроса, необходимо е да се отбележи, че в определени системи съдебните пристави играят такава маргинална роля, че може с основание да се заяви, че в някои страни на практика въобще не съществуват съдебни пристави.⁴

Следователно, някой може да си зададе въпроса възможно ли е изобщо и полезно ли е да се даде една единствена дефиниция за едно единствено понятие - съдебен пристав. Ние все пак вярваме, че такава дефиниция е възможна и полезна, при условие че тя бъде допълнена със съответната типология и правилно разбиране на ролята и статута, които имат съществуващите съдебни пристави при различните условия.

³ Вж. дефиницията на неприкосновените (*парии*) в енциклопедия Britannica (CD-ROM, изд. 97 г.).

⁴ Това твърдение например е характерно за някои съдебно-изпълнителни системи, в които съдиите играят толкова пространна роля, че (ако на самите тях не се гледа като на “съдебни пристави”) има много малко поле за изява за други изпълнителни агенти. Вж. *infra* III.а.

Естествено, една обща дефиниция може да се отнася само до общата роля и да бъде много формална – можем да говорим за “всички лица, които отговарят за осъществяването на изпълнителния процес”. Такава широка дефиниция разбира се би включила редица категории служители, които традиционно не считат себе си за “съдебни пристави”. Тук по-специално ще посочим лицата, традиционно известни в някои системи като “съдия-изпълнители”, но на практика се използват и други названия и категории, напр., шерифи, съдебни изпълнители и съдебни служители. С цел включване на всички тези категории в един единствен неутрален термин, Съветът на Европа използва в своите най-нови документи терминът *изпълнителни агенти*. Това е терминът, който може също така да бъде приравен с понятието *съдебни пристави в широк смисъл*.

Обаче в много юрисдикции, които познават и използват термина “съдебен пристав”, този термин обикновено се асоциира с определена частна професия. С такова значение терминът съдебен пристав се използва за членовете на свободната професия, която е упълномощена със закон да изпълнява някои или всички действия, имащи пряко отношение към процеса на изпълнение на съдебни решения и, където е приложимо, и на другите правни актове, които отговарят на изискванията за пряко изпълнение (изпълнителни титули). За да избегнем евентуално объркване, в този доклад ще използваме термина “съдебен пристав” в неговия широк смисъл, т.е. като включващ както “публичните” изпълнителни агенти, така и частните пристави.

Типология на съдебно-изпълнителните системи

Макар съдебно-изпълнителните системи да се проявяват с голямо разнообразие на характерните им особености, те могат да се анализират според преобладаващите им характеристики. В тази част ще представим определена типология на изпълнителните системи, като съзнаваме, че все път, когато една подобна типология се прилага към конкретна система, тя може да се окаже само частично подходяща. Изложената по-долу типология е разработена като съвкупност от идеални типове, т.е. от чисти системи, които могат да съществуват в реалния живот в редица преходни форми и особености. Независимо от това, както и при повечето идеални типове, предполагаме, че тази типология може да бъде полезна при анализа на конкретните ситуации.

Според преобладаващите особености, по-специално по отношение на разпределението на главната отговорност за съдебното изпълнение, могат да съществуват три типа изпълнителни системи:

- а) Изпълнителна система към съда;
- б) Изпълнителна система към изпълнителния орган на правителството;
- в) Изпълнителна система на частните съдебни пристави.

а) Изпълнителна система към съда

В **изпълнителната система към съда** основната отговорност за изпълнителното производство е възложена на съдии. Обикновено, на тях се гледа както и на останалите видове съдии (в съдебния процес), макар статутът им понякога да е различен от техния. Понякога съдиите, участващи в изпълнителни дела, се освобождават от част от своите съдебни задачи в съдебния процес; понякога обаче такива съдии имат определена специализация и свеждат цялата си дейност до изпълнителните дела. Следователно, при такива “съдия-изпълнители” е налице смесване на ролите и функциите: от една страна, те се

считат за (повече или по-малко) пълноценни съдии, свързани със съдебната власт. Като съдии те могат да се ползват с повечето или с всички права, с които обикновено се асоциира статутът на съдебната система (независимост, безпристрастност, несменяемост и т.н.). От друга страна, по своя характер дейността им не е съдийска, в строгия смисъл на тази дума, т.е. не касае решаването на дела – разрешаване на правни спорове, изхождайки от конкретна фактическа обстановка. Такива “съдия-изпълнители” могат да бъдат подмагани и от други, по-нискостоящи в съдебната йерархия съдебни служители, които изпълняват някои съществени или технически задачи в изпълнителния процес. Тези длъжностни лица между другото могат да включват в състава си и бъдещи кандидати за длъжността съдия-изпълнител), наред с традиционния технически персонал с по-ниска образователна подготовка (съдебни изпълнители), който има твърде ограничени правомощия и власт. Затова при тази система трудно може да се говори за “съдебни пристави” в истинския смисъл на тази дума (освен дотолкова, доколкото съдия-изпълнителите могат да се считат за съдебни пристави).

б) Изпълнителна система към изпълнителен орган на правителството

Изпълнителната система, която се намира на подчинение на изпълнителната власт е система, при която главната отговорност за изпълнителния процес се носи от един или повече изпълнителни органа. Тази система се отличава с иерархична и (в някои случаи) централизирана структура. Основният орган, който контролира целия процес (и органите, натоварени с изпълнението му в оперативен план) е определено държавно министерство (например Министерство на правосъдието, Министерство на финансите или Министерство на полицията) или друг държавен орган или институция (например, Изпълнителна агенция). В по-голямата си част, изпълнителните служби са част от организационната структура (например, отдел или институт) на по-голямата единица (например, министерство) със или без статут на отделно юридическо лице. В подобна система, изпълнителните агенти са структурирани като публични служители (държавни служители), получават твърда заплата и могат да носят дисциплинарна и/или материална отговорност за своята дейност. Те също представляват една повече или по-малко затворена професионална група с ясна организация и подчиненост (която е аналогична по своя характер на прокурорските служби).

в) Изпълнителна система на частните съдебни пристави

Изпълнителна система, включваща частните съдебни пристави. В тази система изпълнителните агенти (съдебните пристави в по-тесния смисъл) действат като частни професионалисти (дори като частни предприемачи) и имат непосредствен финансов интерес от успеха на изпълнителния процес. Те по принцип са независими и самостоятелни, въпреки че могат да бъдат подложени на спорадичен контрол и санкции от страна на службите, които са им дали разрешение да упражняват функциите на изпълнителни агенти. По принцип, частните съдебни пристави трябва да отговарят на редица изисквания, сред които (традиционно високи) са изискванията към юридическото и професионалното образование и уменията на бъдещите пристави. Кандидатите също така обикновено се подлагат и на подбор чрез конкурс. Обаче, въпреки изискването за юридическо обучение, в своята професионална дейност частните пристави работят повече или по-малко като бизнесмени. Балансът между юридическата и търговската страна на тяхната дейност може да бъде различен при различните системи. Ако те са свободни професионалисти, контролирани от професионалните организации и публичните власти, те могат да имат по-стриктно

определени публични и професионални задължения; в този случай те поне частично се явяват “служители на съда”. Ако те се разглеждат като истински частни бизнесмени, те подлежат на по-слаб контрол и са повече зависими от развитието на пазара (т.е. процесът на изпълнение на съдебните решения се разглежда като пазарно място, където се продават изпълнителни услуги).

Предимства и недостатъци на определени видове изпълнителни системи

Много е трудно различните изпълнителни системи да бъдат оценени на една обща основа. Статутът на изпълнителните агенти е различен в различните страни. Както се обяснява по-горе, предложената типология предоставя само чисти модели, които на практика често се комбинират помежду си. Например, в редица съществуващи системи, където изпълнителната власт основно отговаря за изпълнителния процес (както и в изпълнителната система на частните съдебни пристави), ролята на съдебната система е значима. В системите, в които съдебният орган има основното правомощие и власт да осъществява изпълнителния процес, понякога определени дейности се предприемат от административните служители, а някои функции могат да се прехвърлят на частни органи.

Освен това, при оценяването на различните модели системи трябва да се вземе под внимание фактът, че едни и същи системи могат да дадат различни резултати при различни обстоятелства. Има примери на много успешни изпълнителни системи, които могат да се отнесат към всяка от изследваните категории; има и примери на слаба работа във всяка отделна категория. Следователно, не съществува конкретна изпълнителна система, която да заслужава да бъде предпочетена пред някоя друга при всички страни и при всички обстоятелства.

Обаче това затруднение при общата оценка не е пречка да подложим на сравнение системите като теоретични модели. Въз основа на характерните особености на всяка отделна система, ние можем да направим изводи за типичните предимства и слабости на всяка от тях. Подобно изследване на възможните предимства и недостатъци по наша преценка може да се окаже едно много полезно упражнение. По такъв начин можем да се запознаем с възможностите на всеки модел. Чрез съпоставяне особеностите на един конкретен модел с конкретната изпълнителна система в дадена страна (и социалните и икономически обстоятелства, при които функционира съдебната система), можем да се опитаме да сведем до минимум недостатъците и да реализираме пълния потенциал на неговите предимства.

Също, ако политическата и професионална оценка на конкретна изпълнителна система в отделна страна е отрицателна, но има политическа и професионална воля за промяна, оценката на типовите модели може да бъде полезна при осъществяване на избора, който в крайна сметка ще доведе до успешна реформа.

В следващата таблица представяме в сбита форма оценка на предимствата и недостатъците на всеки модел:

	Съд	Изпълнителен орган	Свободна професия
Предимства	<ul style="list-style-type: none"> – качество; – еднакви стандарти; – ниво на защита на длъжника; – евтино за 	<ul style="list-style-type: none"> – бързо; – гъвкаво; – по-евтино за държавния бюджет; 	<ul style="list-style-type: none"> – бързо; – ефективно; – евтино за държавния бюджет; – професионално и качествено;

	потребителите;		
Недостатъци	– скъпо;	– некачествено;	– скъпо за
	– бавно;	– външна намеса;	потребителите;
	– закостеняло;	– корупция;	– трудно за промяна;
	– прекалено формално;	– бюрократизация;	– намеса в процеса на подбор;

Както показва таблицата, изпълнителната система към съда може да бъде система, осигуряваща високо качество на процеса на взимане на решения, тъй като за изпълнението им отговарят предимно съдиите. Съдиите имат подчертан стремеж към повишаване на собственото си ниво на подготовка и обучение, ползват се с висок статут и социални привилегии и са защитени с гаранциите, които предоставят тяхната независимост и безпристрастност. Принципът за разделение на властите свежда до минимум възможностите за намеса от страна на изпълнителната власт и в крайна сметка същите лица, които са взели решението отговарят и за изпълнението му. По такъв начин се прилагат едни и същи стандарти спрямо постановяването и изпълнението на съдебните решения. Длъжностните лица в съдебните служби също се стараят да бъдат внимателни при предприемане на процесуалните мерки и социално отговорни; по този начин при една такава система се постига високо ниво на защита на длъжника.

От друга страна, изпълнителната система към съда често е неефективна. Преди всичко, работата в изпълнителните служби до голяма степен се различава по своя характер от тази, свързана с произнасянето на съдебни решения; също така е възможно тя да изисква и други умения. Ако съдиите работят в изпълнителни отдели, разбира се, те не са сред най-ниско платените държавни служители. Характерът на работата им в много случаи е технически и е под нивото на това, което обикновено се възприема като типично съдийски задачи. Ако отделен кръг съдии се занимават с изпълнителна дейност, това може да излезе доста скъпо; ако пък едни и същи съдии работят и по изпълнителни дела, наред с други съдебни дела, те могат да бъдат претоварени като обем на извършваната работа. При всички случаи, съдиите като изпълнителни агенти са повече склонни да формализират изпълнителния процес, за сметка на неговата ефективност. Следователно, винаги има реален риск за бавно протичане на съдебното изпълнение, понякога при използване на закостеняли методи и ненужни формалности. Тази система трудно може да бъде приспособена и към променените обстоятелства, тъй като почти е невъзможно да бъдат наети или освободени голям брой съдебни изпълнителни агенти (съдия-изпълнители), ако обемът на делата се колебае в значими граници. Следователно, това може да окаже отрицателно влияние върху ефективността на изпълнителния процес като цяло.

За разлика от съдебната система, изпълнителната система към определен орган на изпълнителната власт работи значително по-бързо. Типична особеност на изпълнителната власт е нейната ориентация към постигането на определени резултати. Ето защо рутинните процедури на изпълнителния процес са по-малко формални и по-гъвкави, отколкото при съдебните системи. Такава система по принцип е и по-евтина, най-малкото поради факта, че служителите в изпълнителната власт обикновено получават по-ниско възнаграждение, отколкото съдиите. Тази система е по-гъвкава, тъй като при нея е значително по-лесно възлагането на нови задачи на служителите или тяхното преместване в други области, ако се промени обемът на изпълнителната работа.

От друга страна, изпълнителните агенти към изпълнителната власт обикновено не се ползват с толкова висок статут, подготовка и положение, каквито имат съдиите. Обикновено те са

нископлатени и претоварени с работа. Всичко това може да доведе до ниско качество на изпълнителната работа. Длъжностните изпълнителни лица също има своя иерархична субординация и са длъжни да се подчиняват на инструкциите на висшестоящите органи, включително на правителствените органи от най-високо ниво. Това поражда опасност от намеса в изпълнителния процес, особено от страна на други длъжностни лица в изпълнителния орган или от самото правителство, ако изпълнението касае държавните активи (или активите на държавните агенции и служители). Ако такива изпълнителни агенти са недостатъчно добре платени, рискът от корупция в процеса също е голям. Накрая, съществува и реален риск от бюрократизация на работата, което може неблагоприятно да повлияе ефективността на изпълнителния процес.

Накрая, системата на съдебните пристави като членове на едно либерална професия също има своите типични предимства и недостатъци. Като професионалисти със специална подготовка и умения, лично и финансово заинтересовани от ефективно изпълнение, частните съдебни изпълнители могат, в зависимост от обстоятелствата, да осигурят по-бързо и ефективно изпълнение на съдебните решения, отколкото длъжностните изпълнителни лица при изпълнителния модел. Ако стандартът за тяхното юридическо обучение и подготовка е висок и ако са налице специализирани курсове за постоянно повишаване на квалификацията, те могат да осигурят дори по-високо професионално качество, отколкото съдия-изпълнителите при съдебно-изпълнителния модел. По отношение на разходите съществува едно допълнително предимство – частният модел не обременява държавния бюджет, тъй като не изисква разходи за персонал, ресурси и други разходи, които би следвало да се плащат от публичните фондове. Напротив, тази система дава косвени постъпления от данъците и заетост в частния сектор.

Що се отнася до недостатъците на този модел, може да се каже, че макар частната система да може да бъде изгодна за държавата, тя може да се окаже не дотам евтина за потребителите. Тъй като разходите за съдебното изпълнение най-вероятно не се субсидират от държавата, това би повишило цената на съдебното изпълнение, особено когато ценовата политика не се намира под контрол и не се удържа в определени граници. В частност, предварително изискваните депозити от кредиторите и разходите за неуспешно съдебно изпълнение трябва да бъдат разумни, тъй като в противен случай би било накърнено тяхното право на достъп до правосъдие. При това, когато държавата прави отстъпки на частния сектор при навлизането му в изпълнителния процес, този процес е почти необратим. Накрая, качеството и ефективността на частния модел съществено зависят от надеждността на процеса на подбора му. Докато опасността от корупция и политическа намеса е несъмнено по-малка по отношение на отделни изпълнителни дела, при системата на частните съдебни пристави най-големи следва да бъдат опасенията от подобна намеса по време на подбора. Тъй като професията на частния съдебен пристав може да бъде доста желана цел за кариера, в съчетание със системата за отстъпки и ограничения на броя на местата за съдебни пристави, винаги има скрит риск встъпването в професията да бъде повлияно от фактори, които нямат нищо общо с доказаните качества и професионални умения на кандидатите.

Роля, организация, статут и обучение на съдебните пристави - открити въпроси

Освен представената типология на изпълнителните системи, в по-нататъшното си изложение бих искал да систематизирам основните въпроси, свързани с професията на съдебния пристав.

Ще представя четири професионални аспекта, наричани тук за краткост «анализ РОСО»: Роля, Организация, Статут и Обучение. Не възнамерявам да дам конкретни отговори на повдигнатите въпроси, но предлагам списък на въпросите, които могат да възникнат в хода

на дискусиата и които следва да бъдат разгледани от всички заинтересовани от един ефективен изпълнителен процес, особено от законодателите и потенциалните реформатори на съществуващите системи.

Този анализ се различава от представения преди това анализ на различните модели на изпълнителни системи. Както вече бе казано по-горе, моделите често са комбинации от различни особености. Такива особености дават различни отговори на въпросите, представени в следващия анализ РОСО. По този начин бихме могли да разгледаме тези въпроси също един след друг под формата на микроанализ, като ги съпоставяме с въпросите, разгледани при предходния макроанализ. Но за целите на това кратко въведение, ще се ограничи със стегнато представяне на въпросите, които могат да възникнат при всеки модел и система на изпълнителния процес.

Роля

- Колко пространна трябва да бъде ролята на съдебния пристав?

Генералните задачи на съдебните пристави са доста различни при различните системи. При някои системи те са главните “играчи”, когато възниква необходимост от принудително изпълнение. При други системи, те играят роля само на помощен персонал и участието им е ограничено по-скоро до технически задачи. Ето защо, стратегическият избор при всяка система е дали да се ограничи ролята на съдебните пристави до **пълен контрол на изпълнителния процес** или тя да се сведе **само до реализация** на съществени решения, взети другаде (например, от съдия-изпълнители, страни или от някои други агенции).

- Кои фактори трябва да регулират и мотивират изпълнителната дейност?

Следващият въпрос за ролята на съдебните пристави се отнася до основната логика и правила на тяхната работа. Всички са съгласни, че изпълнителното производство трябва да се регламентира със закон, по един прозрачен и достатъчно точен начин. Обаче мненията по отношение строгостта на регламентацията могат да се различават. Действията на съдебните пристави в изпълнителния процес могат да се мотивират от **строгия принцип на законността** (трябва да има подробно разработена правна разпоредба или разпореждане на съда), или на съдебните пристави могат да се предоставят **дискреционни правомощия** да правят един или друг избор в хода на изпълнителния процес. Взаимно свързан е въпросът за основния източник на аргументи при стратегическото взимане на решения, независимо дали те са от **правно** или от **икономическо** естество (т.е. длъжни ли са съдебните пристави да следват само **юридическата** или също и **търговската логика**), особено при ликвидация на имуществото на длъжника (търг и т.н.).

- В кой момент се сезират съдебните пристави?

Още един въпрос, имащ отношение към ролята на съдебния пристав, е кога той следва да бъде сезиран. Съдебните пристави могат да бъдат сезирани **незабавно** след завършване процеса на произнасяне на съдебното решение, в момента, в който съдебното решение става окончателно и подлежи на изпълнение. Обаче това може да се извърши само **на последващ етап**, т.е. след взимане на определен брой формални и/или съществени решения. Например, след решението може да последва процес на удостоверяване, че решението вече подлежи на изпълнение. Възможно е да бъде поискано съдията или друго длъжностно лице да издаде изпълнителен лист. Необходимите условия и време съществено могат да се различават.

- Какви са функциите на съдебните пристави в изпълнителния процес?

Много от предходните въпроси зависят от възложените функции на съдебните пристави в изпълнителния процес. Главният въпрос тук е свързан с обхвата на правомощията, предоставени на съдебните пристави. Една от главните дилеми тук се състои в обема на инициативата, която следва да имат съдебните пристави, особено при определяне на средствата, обхвата и времето на изпълнението. Тази инициатива също се изразява в активната или пасивната роля, която съдебните пристави могат да имат по отношение събирането на отнасяща се до изпълнителния процес информация, в частност, по отношение на притежаваното от длъжника имущество. Ролята на съдебните пристави би могла да се ограничи **само** до ролята на **изпълнители** (т.е. лица, действащи по информация, получавана от съда или страните) или може да се разпростре до ролята на активни **събиратели на информация**. В последния случай, съдебните пристави трябва да имат достатъчно правомощия и средства, по-специално по отношение на различните публични регистри (фирмените регистри, регистрите на недвижимо имущество; регистрите на МПС; регистрите на интелектуална собственост; регистрите на адреси и банкови сметки и т.н.). Възможно е те да имат и публични правомощия по отношение на частни лица (фирми и/или отделни лица). При търсене на информация някои от правомощията им вероятно трябва да се балансират с други ценности и права на човека – например, правото им да проучват банковите сметки трябва да бъде съвместимо с правото на неприкосновеност на личния живот и защита на секретна информация. Съдебните пристави и/или другите агенти (съдиите, държавните служители) могат да имат и право да искат направо от длъжника/ответника официална декларация за собствените му активи.

Организация

- С какви агенции трябва да бъдат свързани съдебните пристави? На каква територия?

Организацията на съдебните пристави като професия може да има различни нива и да поддържа свободни или по-малко свободни отношения с различни органи. Тази част на организацията до голяма степен зависи и от ролята на професията на съдебния пристав – например, като какви се разглеждат главно изпълнителните агенти: като **съдебни длъжностни лица** или като **частни предприемачи**. Следователно, съдебните пристави могат да имат или да нямат тесни организационни отношения със съдилищата, публичните органи, правителствените агенции и другите професии в системата на правосъдието (адвокатите, нотариусите, *Rechtspfleger*). Организацията обаче зависи и от **техния район на действие** – т.е. от въпроса имат ли изпълнителните агенти достъп и правомощия на цялата територия на националната юрисдикция, или са длъжни да действат само в границите на определени съдебни райони или други териториални единици на дадена държава.

- Каква е вътрешната организация на професията?

Видът на вътрешната организация може да бъде различен дори в рамките на самата професия на съдебния пристав. От една страна, съдебните пристави могат да работят повече или по-малко **индивидуално, като еднолично практикуващи**; от друга страна, те могат да имат **колективни органи** (служби, отдели, партньорства). В пределите на тези органи може да има различно ниво на взаимна подчиненост. В определени юрисдикции съдебните пристави могат да работят само като **отделни субекти**, а в други съдебните пристави (или законът) създават изпълнителни агенции със статут на **юридически лица**. Това също е свързано с въпроса за **професионалната отговорност**, например, трябва ли тя да бъде ограничена или неограничена, и кой ще гарантира евентуалното обезщетение в случай на неправилни изпълнителни действия (лична/колективна отговорност).

- Каква роля трябва да играят професионалните организации?

Независимо дали работят самостоятелно или колективно, съдебните пристави могат да поискат да създадат свои професионални организации. Те могат да играят важна роля по отношение на развитието на изпълнителната практика. Обаче ролята им може да бъде различна – от прост **обмен на мнения** по професионални въпроси до важни **правомощия по отношение на членовете** на организацията. Допълнителни въпроси са: **определени ли са със закон** такива организации (“колегии”) или се създават по свободно **споразумение** на членовете; трябва ли да има **една** или **няколко** професионални организации; трябва ли да бъде **задължително** или **доброволно членуването**; трябва ли организацията да има право да издава или участва в издаването на правила на професионалната етика, общи стандарти и дисциплина. Накрая, възможно ли е или не такива организации да имат определени публични правомощия (например, по отношение процеса на подбор и лицензиране на нови членове на професията и т.н.).

- Свободен достъп до професията на съдебния пристав или *numerus clausus*?

Важен въпрос, свързан с организацията на професията на съдебния пристав, е не трябва ли да не съществуват никакви (или много слаби) **ограничения по отношение на броя на съдебните пристави** в дадена юрисдикция, или числеността на съдебните пристави трябва да бъде строго определена като *numerus clausus*, така че назначаването на нов съдебен пристав да може да става само в случай на овакантино място, вследствие оставка или невъзможност за изпълнение или законодателни промени, с които се разкриват нови длъжности. В това отношение, въпросите стоят по подобен начин, както и при някои други юридически професии (например, тази на нотариуса). Ограниченията понякога се обосновават с желание за въвеждане на високи стандарти и по-тесен контрол над изпълнителните агенти. За сметка на това, защитниците на липса на ограничения акцентират върху правото на младите юристи свободно да избират професията си и са на мнение, че пазарът по-добре регулира социалните потребности, отколкото държавните органи.

Статут

- Частен или публичен модел?

Институционалният и организационен статут на съдебните пристави е различен в различните страни. Както е указано в типологията на изпълнителните системи, съдебните пристави основно могат да работят като **публични служители**, свързани със съдебната или изпълнителна власт, или като членове на **частна (либерална) професия**. В този диапазон вероятно съществуват много междинни решения. Обаче във всяка система от съществена важност е съдебните пристави да имат подходящи условия за работа и да разполагат с необходимите ресурси за ефективно осъществяване на изпълнителния процес.

- Кой трябва да контролира и налага дисциплинарни наказания на съдебните пристави?

Независимо от индивидуалния статут на съдебните пристави, действията им безспорно трябва да бъдат проверявани и контролирани. В хода на изпълнителния процес могат да се извършват различни нарушения: нарушения на правата и интересите на кредиторите, длъжниците, трети страни или на обществото като цяло. Неконтролируемото изпълнение на съдебното решение може да изопачи качеството му и да наруши върховенството на закона, ако същите или сходни решения се изпълняват (или не се изпълняват) по други стандарти и практики. Могат да възникват злоупотреби с възложените на съдебните пристави правомощия. Опасността от корупция също може да бъде значителна. По всички тези причини следва да се въведе ефективна система за контрол. Кой трябва да осъществява такъв контрол – **държавата**, изпълнителните или други **съдебни** или **професионални**

организации, или всички те **заедно**, зависи от конкретната система. Във всеки случай трябва да бъде предвидено както ищците (кредиторите), ответниците (длъжниците), така и потърпевшите трети страни да имат **адекватни възможности за възражение срещу неправилни действия**, а органите, на които е възложено да контролират процеса, да могат **редовно да проверяват изпълнителния процес**, като наказват и предотвратяват злоупотреби с положението на съдебния пристав.

- Кой трябва да регулира тарифите, хонорарите и възнаграждението в изпълнителния процес?

За да се сведе до минимум рискът от неефективност, ниско качество на работа и корупция, изпълнителните агенти трябва да получават **адекватно възнаграждение**. От друга страна, сумарните **разходи за изпълнителния процес трябва да запазват в разумни граници**, като някои второстепенни разходи на системата също трябва да се заплащат. Един от съществените въпроси, свързани със статута на съдебните пристави, е въпросът за правомощията им по отношение регулирането на тарифите, хонорарите и възнагражденията в изпълнителния процес. Възможностите естествено се различават, варирайки в рамките на строго установена със закон регламентация, административни наредби, определяне *ad-hoc* от орган (съд, министерство) в процеса, собствен правилник на организацията на съдебния пристав и/или свободно споразумение между страните и изпълнителните агенти. Независимо от това каква е системата, за ефективния изпълнителен процес е важно системата да включва адекватни стимули и разумни и равномерно разпределени разходи.

Обучение

- Какви са началните изисквания за встъпване в професията?

Видът и нивото на образованието, необходимо за бъдещите съдебни пристави могат да бъдат на двата полюса. Някои системи изискват само **ниска степен** на образование от какъвто и да е вид (например, каквото и да е средно образование). В други системи се изисква **университетска степен**, без да е необходимо тя да е от специален вид. Системите, които обръщат голямо внимание на образованието на съдебните пристави изискват от кандидатите **степен по право**, а понякога, освен такава степен или степени, завършено **специално професионално образование**, заедно с определен период на подготовка. Също така възможно е да се изисква задължително придобиване на определени степени и/или полагане на допълнителни **изпити по професията**, преди да се получи разрешение за изпълнение на служебните задължения на съдебен пристав.

- Задължително ли е продължаване на образованието и обучението?

След получаване на разрешение за осъществяване на изпълнителния процес, съдебните пристави могат да считат образованието и обучението си за завършени. Това обаче често не е така. Законите могат да се менят, а с тях и практиката и установените процедури на изпълнителния процес. Новата среда може да изиска нови знания. Затова винаги е желателно да се **продължи образованието и обучението** даже и след началото на професионалната дейност. Обаче вероятно съществуват различни видове програми за продължаване на образованието; тяхната интензивност, комплексност и обхват могат да варират. Има и различни курсове – **задължителни и доброволни**, а също така и програми, завършващи с оценяване и степенуване на успеха, и програми, изискащи само (активно) участие.

- Кой трябва да отговаря за програмите за образование и обучение?

Организацията на образователните програми и професионалното обучение може да бъде осигурена със съдействието на различни органи и агенции. Това могат да бъдат **съдилища**,

държавни министерства, професионални организации (“колегии”), образователни институции (например, школи по право), специализирани професионални школи и т.н. При всички случаи, доброто образование и обучение могат да бъдат жизнено важни за общата ефективност на изпълнителния процес.

Заклучения - изпълнителните системи в контекста на проблемите, пред които са изправени страните в преход

Изпълнението на съдебни решения и други подлежащи на изпълнение актове не става в социален и политически вакуум. То силно се влияе от всякакъв вид проблеми, с които се сблъсква правната система в дадено общество. Някои от тях са типични за нестабилните значително променящи се системи, като например системите на държавите в преход. Тези проблеми могат да бъдат разглеждани в по-тясна или в по-широка перспектива.

В тясна перспектива, следва да отбележим, че всеки вид юридически процес в страните в преход може да страда от липса на ефективност – това се отнася не само за изпълнителния процес, но и за други стадии на юридическия процес (съдебен процес, административно производство, наказателно производство и т.н.). Типичните симптоми на такава неефективност са претоварването с дела и прекомерната продължителност на всяко правно действие. Това създава атмосфера, която също оказва важно негативно влияние на изпълнителния процес.

Друг срещан проблем, това е липсата на правна сигурност, прозрачност и предвидимост на съдебния процес. Съпътстващите факти са липсата на опит и доверие в съответните институции, както и външна намеса и/или корупция. Ако всички тези фактори водят до лошо качество на съдебните решения, желанието за бързо реализиране на подобни решения може да отслабне.

По-специфичен за изпълнителния процес проблем е типично стратегическият проблем за постигане на адекватен баланс между различни интереси (т.е. между интересите на кредиторите и интересите на длъжниците). Тъй като това също зависи от лобирането и други външнополитически фактори, следва да се отбележи, че често срещана особеност е преувеличаването във всяко отношение. Реформите в страните в преход често могат да бъдат охарактеризирани с **метода на махалото**, т.е., люшкане между две крайности, при което трудно може да се намери средата, т.е. да се намерят добре балансирани и разумни решения. Често причина за това е прагматическата необходимост от бързи действия, която се характеризира с отсъствие на адекватно планиране. Затова и резултатите от реформите често твърде се различават от първоначалните очаквания.

В по-широка перспектива социалните проблеми, които пряко или косвено също правят изпълнителната система неефективна и непригодна, между другото обхващат общия проблем на социалния ред, т.е. социалното безредие, имащо за резултат отсъствието на доверие към всяка държавна институция, в частност, към съдилищата и към общата система на правосъдието. И ако в много области държавните институции не могат да намерят адекватни отговори на наболялите социални проблеми, не би било учудващо, че също е трудно да се намерят адекватни отговори, например, на методите за избягване изпълнението на съдебните решения. В постсоциалистическите страни това често се съпровожда от идеята, че всичко “публично”, т.е. всичко което се прави в полза на обществото, само по себе си е лошо и зло, докато реално решение на всеки проблем трябва да се намира в “частната” сфера. Такива размити понятия като това за (свръх) приватизация също имат принос за неефективността на слабите публични институции и могат да способстват за взимането на правосъдието в “частни” ръце от отделни субекти (и за дейността на неконтролируеми

“частни” изпълнителни банди или фирми). Дори в случая на контролираната и законна приватизация могат да възникнат някои недостатъци и аномалии и в двете посоки: или държавата осъществява прекалено груб и неподходящ контрол, или доминирането на “частните” интереси води до създаване на “гилдии” - до развитие на затворени елитни общества, действащи изключително в името на собствените си интереси, отвъд всякакъв разумен публичен контрол.

Накрая следва да се отбележи, че значима промяна може да има само ако тя е едновременно необходима и желана. Обаче, тъй като всяка промяна неизбежно създава и напрежение, тя невинаги е желана от всички или дори от болшинството. Промяната на неефективната изпълнителна система в ефективна също има своите победители и губещи. Затова промените често срещат силна съпротива, особено от страна на губещите свои привилегии лица, които преди са се считали за недосегаеми за действията на държавата. И само с искрено, настойчиво и силно желание за промяна на положението може да се постигне реален прогрес. Подобно желание невинаги може да присъства във всяка отделна страна в преход.

По всички тези причини, един транснационален и международен подход може да бъде много удачен за подкрепа на сегашните национални усилия в областта на изпълнителния процес. Освен анализа на текущата ситуация и обмена на мнения и опит с другите страни, можем да сравним добрите резултати и допуснатите грешки. На основата на такова изследване могат да се обсъждат международните стандарти в областта на изпълнението на съдебни решения и могат да бъдат определени стандартите за (не)ефективност и съответствие на примерите от изпълнителната практика. Такива общи критерии и обективна методология за анализ сега не съществуват, но Европейският съд по правата на човека и други органи вече предприеха първите стъпки в тази насока. Засега несъмнено е ясно, че проблемите в областта на изпълнението на съдебните решения трябва да се приемат много сериозно. Нашите съвместни усилия за провеждане на изследвания в тази област и обмяна на опит скоро могат да станат не само един добър повод за среща с приятели и колеги, но също и ясна и неизбежна необходимост.